

REPERE INTRODUCATIVE ÎN CERCETAREA PRINCIPIILOR TIPOLOGICE DE ANALIZĂ A ILUSTRĂȚILOR DE CARTE PENTRU POVEȘTI

Victoria ROCACIUC

Institutul Patrimoniului Cultural al Ministerului de Educație, Cultură și Cercetare, doctor în studiul artelor, conferențiar cercetător, cercetător științific superior
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Rocaciuc Victoria, rocaciuc@gmail.com

INTRODUCTORY GUIDELINES IN THE RESEARCH OF TYPOLOGICAL PRINCIPLES OF ANALYSIS OF BOOK ILLUSTRATIONS FOR STORIES

Abstract: *The analysis of book illustrations involves a classification of images and subjects reflected through them. Studying the editions of story books, we notice that they have a special history of classification and editing in various forms and editorial series. In order to observe certain legitimacies of the evolution of the factors influencing the principles of book illustration, we aim to highlight some historical and artistic landmarks, useful in further studies in the field. Our hypothesis consists in the process of overlapping the strictly artistic typological principles with those in literary theory. The present study aims to quest and checking possible solutions to create the typological principles of analysis of illustrations for stories.*

Keywords: *graphics, book, illustration, story, type, principle, manner, style.*

Analiza ilustrațiilor de carte presupune o clasificare a imaginilor și subiectelor reflectate prin ele. Studiind edițiile cărților cu povești, observăm că acestea au o istorie aparte de clasificare și editare în diverse forme și serii editoriale. Pentru a observa anumite legități de evoluție a factorilor de influență asupra principiilor de ilustrare a cărților, ne propunem să evidențiem câteva repere istorice și artistice, utile în continuarea studiilor în domeniu. Ipoteza noastră constă în procedeu suprapunerii principiilor tipologice strict artistice cu cele din teoria literară. Studiul de față urmărește căutarea și verificarea unor posibile soluții de creare a principiilor tipologice de analiză a ilustrațiilor pentru povești.

Făcând abstracție de semnificația imaginilor grafice, am putea să ne limităm doar pe anumite criterii de analiză pur artistice (plastice) sau formal-stilistice: material, tehnică, procedeu și mijloc artistic, compoziție, formă, structură, metode și principii caligrafice etc. Doar că toate acestea nu exclud latura semantică, care dictează rezolvarea plastică sau alegerea acestor criterii sau metode artistice. Cunoaștem că artiștii plastici efectuează o cercetare serioasă și multiaspectuală a subiectelor propuse spre ilustrare și a unor tendințe de tratare teoretică, care inspiră mesajul artistic realizat în forma plastică. Reieșind din conceptele selectate sau observate, autorul graficii de carte se documentează atât în plan istoric, cât teoretic al aspectelor abordate în poveste. Tradițiile, folclorul popoarelor, tipuri de construcții arhitecturale și stiluri vestimentare au avut specificul anume în diverse

zone geografice la etape istorice diferite. Fără cunoașterea acestor detalii ilustrația graficianului pierde aspectul narativ de reflectare veridică a ideilor textuale.

Literatura teoretică abordează multiple aspecte de cercetare și analiză a textelor, care pot fi aplicate în cercetarea ilustrațiilor poveștilor. Spre exemplu, în lucrarea „Analiza povestirii” Jean-Michel Adam și Francoise Revaz analizează problemele textelor fundamentale, structurii acțiunii, construcției unei lumi, timpul povestit, povestirea ca transformare, modelele retorice ale intrigii, textul narativ ca știință a combinațiilor, nararea, scopurile narațiunii [1]. Găsim și lucrările autorilor care oferă viziuni mai proaspete asupra analizei basmului [2] Asemenea aspecte se regăsesc în abordări diferite de ordin naratologic și semiotic sau semiologic. În aspect practic al cercetărilor, ne interesează și sintezele teoretice [3]. Asemenea aspect pot fi observate în ilustrațiile create de artiștii plastici. Însă cea mai complexă se prezintă sarcina clasificării operelor literare cercetate în aspect ilustrativ-plastic.

Există mai multe descifrări ale noțiunii de „poveste”: 1) Specie a epicii (populare) în proză în care se relatează întâmplări fantastice ale unor personaje imaginare în luptă cu personaje nefaste și în care binele triumfă; basm; narațiune cuprinzând fapte posibile sau reale; născocire, scornitură, minciună. 2) Istoria sau relatarea faptelor, a peripețiilor, a vieții cuiva. 3) Întâmplare, fapt, problemă (care atrage atenția, care merită atenție). 4) În tratarea populară „povestea” se tratează ca proverb, zicătoare, maximă. Mai găsim și descifrările care tratează „povestea” drept compunere literară (populară sau cultă) al cărei subiect, cu substrat folcloric, este o împletire de întâmplări supranaturale, cu eroi reali sau fantastici; narațiune de fapte reale, posibile.

Printre autorii amintiți mai des figurează: M. Sadoveanu, I. Creangă, A. Vlahuță, I. Păun-Pincio, M. Eminescu, B.-P. Hașdeu, P. Ispirescu, I. L. Caragiale, V. Alecsandri, C. Negruzzi [4]. Alături de noțiunea de poveste adesea este amintită noțiunea de basm, care semnifică narațiune (de obicei creație populară) cu personaje și fapte fantastice și adesea cu participarea unor forțe supranaturale [5].

Pentru început, trebuie să stabilim câteva forme de clasificare ale basmelor, amintind că ele se numesc și povești [6]. Deci, basmul (din slavonă *basnŭ*: născocire, scornire), numit și poveste, este alături de povestire, snoavă și legendă, una dintre cele mai vechi specii ale literaturii orale, semnalată încă din antichitate, răspândită într-un număr enorm la toate popoarele. Indiferent de tip, basmul diferă de restul scrierilor fantastice, precum nuvela, prin aceea că prezintă evenimente și personaje ce posedă caracteristici supranaturale, fără a pretinde că acestea sunt reale sau seamănă cu realitatea, miraculosul din basme purtând, astfel, numele fabulos și reprezentând, de fapt un fantastic convențional, previzibil, ce vine în contrast cu fantasticul modern, unde desfășurarea epică și fenomenele prezentate sunt imprevizibile, insolite și se manifestă în realitatea cotidiană, drept o continuare a ei.

Astfel, studiind asemenea caracteristici, stabilim totodată că basmul de la originile sale poate fi studiat alături de alte specii literare, fiindcă are anumite legări de origine similare cu acestea. Despre originea basmelor au existat mai multe teorii, mai importante fiind: teoria mitologică, teoria antropologică, teoria ritualistă și teoria indianistă. Ca și mitul, basmul induce ideea de lume repetabilă, existentă în tipare arhaice, atemporale, încă la începutul începuturilor.

Relația dintre basm și mit a fost stabilită de Frații Grimm, Weselski și Propp. Acești teoreticieni au considerat că basmul are la bază ca sursă certă mitul, cele două specii au existat de la început la popoarele arhaice, uneori confundându-se. Odată cu degradarea sacrului și transformarea lui în profan, zeii și eroii mitici fiind înlocuiți cu personaje umane cu puteri supranaturale în basmul fantastic sau cu personaje comune în cel nuvelistic. Astfel zeitatea supremă a pădurii se transform în Strâmbă-

Lemne, etc. Teoriile moderne susțin poligeneza basmelor, originea lor multiplă și influențe reciproce ca și structurarea unei tipologii coerente a acestei specii literare.

Astfel, după caracteristicile personajelor, specificul și tematica acțiunilor, predominanța elementelor miraculoase sau a aspectelor concrete de viață, basmele se clasifică în: fantastice, animaliere, nuvelistice; iar după autor în: populare și culte.

La particularitățile basmului cult se referă: clișee compoziționale (formule tipice inițiale, mediane, finale); motive narative diverse (călătoria, lupta, victoria eroului, probele depășite, demascarea și pedepsirea răufăcătorului, căsătoria și răsplata eroului etc.); specificul reperelor temporal (timpul fabulos, mitic) și spațiale (tărâmul acesta și tărâmul celălalt); stil elaborat (îmbinarea narațiunii cu dialogul, descrierea); cifre magice, simbolice; obiecte miraculoase; întrepătrunderea planurilor (real-fabulos, fabulosul este tratat în mod realist); convenția basmului (acceptția de cititor), acceptarea de la început a supranaturalului ca explicație a întâmplărilor incredibile.

Basmul popular este un tip de text de circulație universală, încă din perioada antică. Teoriile referitoare la originea ei relevă o relație genetică cu:

1. mitul (J. și W. Grimm, A. N. Afanasiev),
2. riturile (P. Saintyves, V. I. Propp),
3. cu povestirile din India (T. Benfey),
4. cu dezvoltarea gândirii (W. Wundt) și a naturii umane (C. G. Jung).
5. cu dezvoltarea semiologiei (Todorov, Barth, Tomașevski etc.).

În istoria basmului, popularitatea subgenurilor nu a fost constantă: basm fantastic, legendă, basmul despre animale, basmul nuvelistic, basme-snoave, poveste bazată pe o anumită formulă, povești glumețe. De-a lungul istoriei sale, basmul popular a fost legat de conștiința religioasă (legende), de credințe (basmul fantastic, legende mitice), de memoria istorică (legende istorice), de memoria socială (snoave, anecdote), de transmiterea știrilor, de experiențele personale (fabulat, memorat, narațiuni autobiografice), de idealuri educaționale. Până în prezent, povestitul a jucat un rol important în comunicarea dintre generații și contemporani [7]. Izvoarele fantasticului în literatura română se află în creația populară și au fost valorificate artistic de M. Eminescu în „Făt-Frumos-din-Lacrimă”, basm în care fabulosul folcloric este de sorginte romantică, iar originalitatea și arta povestirii constau în: individualizarea peisajului nocturn, prezența elementelor macabre și onirice, comuniunea contingent-transcendent, muzica sferelor etc. [8]. Clasificări ale basmului ne oferă și resursele electronice.

În folclor granițele dintre specii ca și cele dintre tipuri sunt fluctuante cu devieri de sensuri. Fiecare din speciile basmului: basme legendare, basme nuvelistice, basme despre dracul cel prost constituie câte o fereastră, sau chiar o punte către speciile învecinate, având caracteristici ambigue față de basmele fantastice [9]. Mai găsim și evidențierea celor trei tipuri esențiale conform unor manuale pentru clasa a X-a de „Limbă și literatură română” există o tipologie a speciei în conformitate cu care basmele sunt împărțite în trei mari clase: basme animaliere, basme fantastice, basme nuvelistice. Trecerea basmului din zona creației poetice orale antice în zona literaturii i-a complicat, sub aspect tipologic, modelul și aspectul teoretizării inclusiv. Putem distinge, astăzi, basmul-feerie, impus de V. Alecsandri prin „Sânziana și Pepelea”, de basmul-nuvela, creat de I. Creangă prin „Soacra cu trei nurori”, de basmul-poem, construit de Mihai Eminescu prin „Făt-Frumos din lacrimă”, de basmul-parodie, propus de Ion Luca Caragiale prin „Dă-dămult... Mai dă-dămult”,

de basmul-idilă, ilustrat prin „Crăiasa zânelor”, de George Coșbuc, sau de basmul științifico-fantastic, „Ber-Căciulă”, pe care l-a realizat I. C. Vissarion [10].

Prin intermediul poveștilor, copilul descoperă lumea și se poate plasa în situații de viață în afara contextului familial. Multe dintre poveștile pentru copii semnaleză, la nivel metaforic, lupta dintre bine și rău, identifică principalele tipologii comportamentale, precum și modul în care anumite situații concrete de viață își pot găsi rezolvarea.

Există și poveștile care oferă copiilor diferite modele de viață. Din „Capra cu trei iezi” copiii înțeleg prin intermediul metaforei faptul că până la o anumită vârstă trebuie să asculte și să respecte sfatul părinților pentru a evita pericolele iminente. „Scufița Roșie”, de asemenea, vorbește despre riscul și primejdiile cu care ne putem confrunta atunci când ne abatem de la drumul stabilit pentru a ajunge la un obiectiv. Finalul acestor povești aduce, întotdeauna, soluția salvatoare prin implicarea factorilor educaționali. **Psihologii afirmă că prin contextul lor narativ, poveștile stimulează dorința de cunoaștere, imaginația și creativitatea copilului. Din basmele fantastice copilul descoperă existența unor lumi complexe, ce au anumite reguli și principii.** Atunci când zmeul cel mare, din „Greuceanu” de P. Ispirescu, a furat de pe cer soarele și luna, copilului îi va fi stârnit interesul să descopere funcționalitatea universului.

Poveștile îmbogățesc viața afectivă a copilului, prin intermediul acestora copilul ajungând să trăiască alături de personaje, din punct de vedere afectiv, experiențele la care acestea sunt supuse și să învețe să-și exprime propria agenta emoțională în funcție de contextul și desfășurarea povestirii. Poveștile precum „Greuceanu”, „Făt Frumos” sau „Harap Alb” au un profund caracter inițiativ, oferindu-le copiilor anumite repere despre cum să acționeze în viață în diferite situații. Copiii se identifică cu personajul și înțeleg că atunci când ies de sub tutela familiei trebuie să învețe anumite comportamente care se dovedesc a fi vitale pentru dezvoltarea, adaptarea și reușita acestuia pe viitor [11].

Elementul popular este destul de pronunțat evidențiat atât în textele poveștilor sau basmelor, cât și în ilustrațiile acestora. Rolul ilustrațiilor, în context al analizei poveștilor este unul la fel de important, fiindcă anume în copilărie micilor cititori li se cultivă bazele și aptitudinile estetice și artistice. Desenul, caracterul narativ al detaliilor imaginilor grafice la fel demonstrează și aspectul ideilor textuale. Artiștii observă și reflectă acestea reieșind din pregătirea profesională și capacitățile intelectuale și creative individuale. Faptul că unii dintre artiștii moldoveni au avut legături de proveniență din diferite culturi etnice putea crea unele erori pe care redactorul artistic al ediției trebuia să verifice și să impună pe artiștii să le corecteze. Un exemplu elocvent am reușit să observăm studiind o schiță de ilustrație în prezent aflată într-o colecție privată la „Fata babei și fata moșneagului” de Ion Creangă semnată de ilustrul grafician de carte Leonid Grigorașenco. Prin această schiță autorul ne demonstrează măiestria desenului și a racursurilor compoziționale, operarea liberă cu gesturile și mimica personajelor, oferindu-le diverse trăsături psihologice și evidențiind caracterele umane. Însă, observăm că artistul cunoaște mai bine ornamentul și vestimentația tradițională ucraineană, decât cea autohtonă, fapt care poate fi observat studiind inscripțiile redactorului viitoareii cărți. Astfel, artistul a fost nevoit să corecteze unele detalii din imagini ca acestea să corespundă culturii autohtone. În perioada sovietică, la fel de serios se analiza și forma plastică de tratare a subiectului literar, astfel autorilor se cerea să fie cât mai preciși în reflectarea exactă a ideilor abordate în plan artistic.

În prezent, un rol important se oferă competențelor pedagogice și copilărești mediatice sau (Media TIC), astfel rolul media în crearea ilustrațiilor crește observabil, apar așa-zisele „cărți

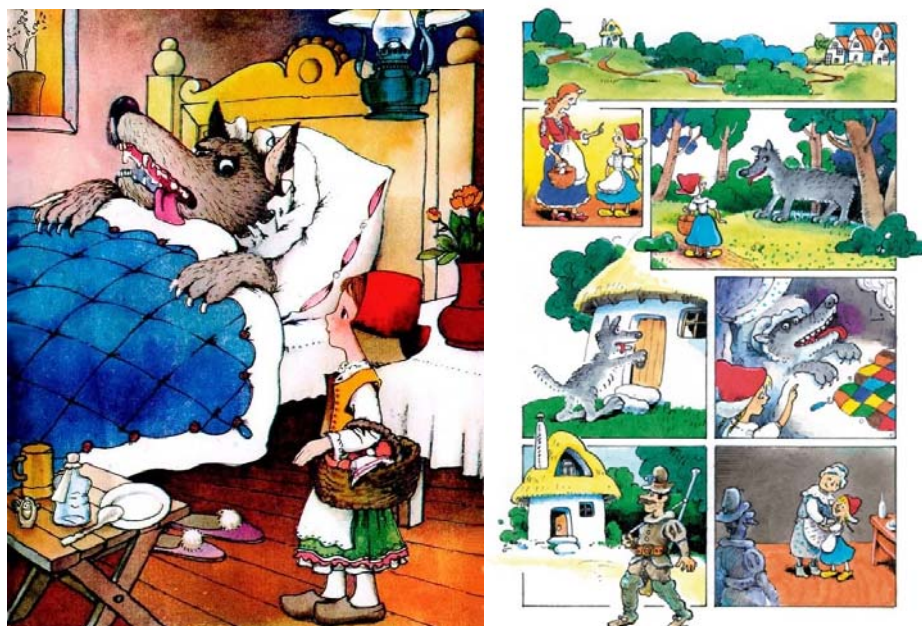
panoramice" și „cărți-puzzle" cu imagini etc. Schița de ilustrație executată manual trece o redactare computerizată, cultivând cititorilor noile valori estetice mai puțin cunoscute în epoca sovietică.

Un alt aspect important din punctul de vedere tipologic al graficii de carte se referă la povești compuse în formă de poezii, care desigur impun metode diferite de organizare plastică a spațiului cărții, oferind și alte sarcini de clasificare analitică.

Așadar, studiind metode și principii tipologice de analiză a ilustrațiilor la povești trebuie să reieșim din sarcinile analitice consacrate investigațiilor care influențează clasificarea imaginilor:

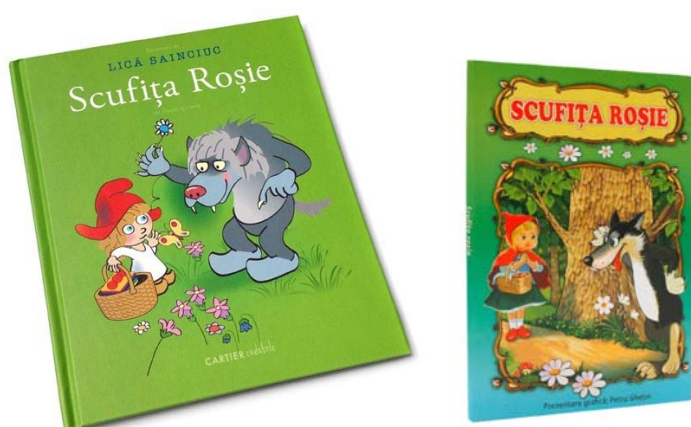
1. Poveștilor semnate de un autor anume,
2. Caractere narrative ale poveștilor (monolog, dialog, combinat),
3. Mesajul lor,
4. Legăturile de subiect cu alte specii literare,
5. Poligenza basmelor și prototipurilor editoriale,
6. Edițiile repetate ale unor povești,
7. Metode și forme de editare a poveștilor,
8. Caracterul lor educativ în aspect plastic,
9. Varietatea abordărilor plastice, tehnicilor și materialelor utilizate în ilustrații, metode compoziționale și alte mijloace artistice,
10. Colecții editoriale,
11. Evoluția istorică de editare a unor povești și de tratare a unor subiecte,
12. Creația artiștilor plastici care s-au consacrat ilustrând poveștile etc.

Toate obiective nominalizate pot servi unor soluții de creare și studiere a noilor tipologii în domeniul cercetării ilustrațiilor la povești. Găsim povești de caracter terapeutic („Bolovanul din drum"), noțiune utilizată de psihologi [13].

Lică Sainciuc. Ilustrațiile la „Scufița Roșie" publicate în „Crestomație pentru instituțiile preșcolare" [grupa mică]. Chișinău, „Lumina", 1979 și în „Abecedar", 1992-1995.

O scurtă cercetare inițială poate evidenția câteva forme de editare a uneia și aceleiași povești, spre exemplu „Scufița roșie” care poate servi și ca o introducere în efectuarea unui studiu de caz referitor la analiza comparativă a ilustrațiilor la această poveste. Observăm această denumire de poveste la Frații Grimm și la Charles Perrault. În Moldova textul acestei cărți e semnat și de Constantin Dragomir. E una din poveștile editate de cele mai multiple ori în diferite țări și ilustrată de foarte mulți graficieni de care. Astfel, cunoaștem că povestea a fost prezentată în diferite formule plastice de către graficianul de carte Lică Sainciuc. Este vorba de cărți separate și antalogii. De fiecare dată artistul oferea rezolvări plastice și compoziționale diferite. Una dintre primele variante este rezolvată în formă de conspect ilustrat, treptat artistul ajunge și la varianta graficii la calculator. Lică Sainciuc a ilustrat multiple abecedare, și deasemena și ilustrațiile la „Scufița Roșie”. Pentru comparație, varianta de ilustrație pentru abecedar semnată de L. Sainciuc putem analiza alături de cele două pagini învecinate la abecedarul ilustrat monocrom de către Leonard Kușnirenko pentru editura „Știința” din Chișinău.

Coperțile cărților „Scufița Roșie” în prezentarea grafică lui Lică Sainciuc, Chișinău, „Cartier”, 2015 și Petru Ghețoi, Chișinău, „Bons Offices”, 2012.

Leonard Kușnirenko. Ilustrațiile la „Scufița Roșie” pentru abecedar, Chișinău, „Știința”, 1998. Hârtie, acuarelă, grisaille.

Studiind ilustrațiile la povestea „Scufița Roșie”, observăm principiile compoziționale și tehnice absolut diferite, logica sarcinilor putea fi dictată atât de editorii, cât și de preferințele estetice ale artiștilor plastici. În creația lui Lică Sainciuc se observă tendința spre căutarea formulelor laconice și precise, bazate pe valorificarea plastică a aspectelor simbolice de tratare a imaginilor artistice. În creația mai multor altor autori de ilustrații la povestea „Scufița Roșie” se observă accentuarea aspectului narativ care, precum vedem, la fel poate sugera idei compoziționale inedite.

Așadar, analiza comparativă a ilustrațiilor de carte pentru o poveste anume poate sugera multiple studii și mai ample. O simplă căutare în rețele de socializare a ilustrațiilor după titluri de cărți oferă un număr imens de asemenea imagini, însă structurarea acestora pe autori, etape istorice și țări de proveniență poate dura destul de mult și solicita un imens efort logistic. Iar realizarea scopurilor anunțate mai sus se va baza și pe logica selecției autorilor, titlurilor de povești conform studierii conceptelor abordate istoric și comparativ. Studiarea acestor legături tipologice deschide noile orizonturi spre investigații și analize critice a ilustrațiilor poveștilor semnate de graficienii de carte moldoveni.

Referințe bibliografice

1. Adam, J.-M.; Revaz, F. *Analiza povestirii*. Iași: Institutul European, 1999, 120 p.
2. Iordache (Nicolaescu), C. *Transformările basmului fantastic românesc din zilele noastre*. București, 2011. Rezumatul tezei de doctorat [Citat 07.03.21] Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/205873379/Tipologia-Personajelor-Din-Basm-Teza-de-Doctorat>
3. [Citat 11.03.21] Disponibil: <https://www.autorii.com/scriitori/sinteze-literare/epoca-marilor-clasici-18631892.php>
4. [Citat 11.03.21] Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/poveste>
5. [Citat 11.03.21] Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/basm>
6. [Citat 14.03.21] Disponibil: <http://cerceteaza.blogspot.com/2011/07/basmul-clasificare-caracteristici-si.html>
7. [Citat 15.03.21] Disponibil: http://www.encyclopediavirtuala.ro/mobil/articoletematice/articol.php?id=31&fbclid=IwAR2Tj63vKpxSuDkITpNuLSegCyxNLCE5nU7RqCM_sOTuITpu7u-MYXZHj4
8. [Citat 11.03.21] Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/36359802/Rela%C5%A3ia-basm-fantastic>
9. Bârlea, O. *Folclorul românesc*. Volumul I, București: Meridiane, 1981, p. 147.
10. [Citat 11.03.21] Disponibil: https://www.creeaza.com/didactica/gradinita/Clasificarea-basmelor563.php?fbclid=IwAR1LfOfPiBnkN4jouF_vcgoH8KBwctxbOPjtxyThqyMn_stsQtKMBOHWBb
11. Ghiugan, I. *Rolul poveștilor și basmelor în educația copiilor*. [Citat 11.03.21] Disponibil: <https://www.lapsiholog.com/rolul-poveștilor-si-basmelor-in-educatia-copiilor/?fbclid=IwAR2MoGjFNZG-agg4grOtQtRNViO4IIaiu2F9qKl0eH0gfl9usHaz5AAxEiY>
12. Lotman, J.M. *Studii de tipologie a culturii*. București: Univers, 1974, 122 p. În varianta pdf [Citat 15.03.21] Disponibil: <https://b-ok.global/book/4994015/c3c078>
13. [Citat 11.03.21] Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=cBzl_gytCmQ